

تحلیل نقش روحیه جهادی در پیشبرد اهداف انقلاب اسلامی در گفتمان مقام معظم رهبری (با محوریت بیانیه گام دوم)

صدرا پورمحمودآبادی^۱

^۱ طلبه پایه نهم حوزه علمیه امام صادق علیه السلام اردکان (نویسنده مسئول)

چکیده

بحث روحیه جهادی یکی از مباحث مهم اسلام به شمار می‌رود که از صدر اسلام تاکنون مورد توجه علما و اندیشمندان اسلامی بوده است. این پژوهش به بررسی نقش جهاد و روحیه جهادی در پیشبرد اهداف انقلاب اسلامی در گفتمان مقام معظم رهبری می‌پردازد و محوریت اصلی خود را بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی قرار داده است. مقام معظم رهبری در بیانیه گام دوم که از کم نظیرترین بیانیه‌های معظم له در آستانه چهل سالگی انقلاب می‌باشد، مسیر تعالی جامعه اسلامی و تحقق آرمان‌های مقدس انقلاب را ترسیم نموده‌اند. در این سند ارزشمند، یکی از کلیدی‌ترین مسائلی که در پیشرفت اهداف مقدس انقلاب نام برده شده، جهاد و روحیه جهادی است لذا بررسی این موضوع از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در این راستا، پژوهش مذکور با روش توصیفی تحلیلی مفهوم جهاد و گستره آن از منظر رهبر انقلاب، اهداف انقلاب و نقش کلیدی جهاد در پیشرفت این اهداف مورد بررسی قرار می‌دهد. نتیجه نشان داد که جهاد منحصر در جهاد دفاعی و جهاد ابتدایی نیست بلکه معنای گسترده‌تری دارد و هر گونه عملی را که همراه با تلاش و جدیت در مقابل نقشه‌های شوم دشمن باشد، از جمله جهاد اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و نظامی نیز شامل می‌شود. تجربه جمهوری اسلامی ایران با تمام فراز و نشیب‌هایی که در طول این چهل سال بدست آورده این است که پیشرفت‌های انقلاب در تمام عرصه‌ها مرهون مدیریت‌های جهادی جوانان این مرز و بوم است.

واژه‌های کلیدی: روحیه جهادی، مقام معظم رهبری، انقلاب اسلامی، اهداف انقلاب.

مقدمه

در ارتباط با جهاد باید گفت که جهاد در عین این که جزئی از فروع دین است، نسبت به اصول دین در جایگاه پایین تری قرار دارد اما بسیار با اهمیت است چنان که در قرآن، هم ردیف با ایمان به خدا و رسول خدا و عامل پیروزی و سعادت دنیوی و اخروی معرفی شده (صف/۱۱) و در روایات، به عنوان ستون دین بیان شده است (تیمی آمدی، ص: ۷۲، ۱۴۱۰ ق). در اندیشه مقام معظم رهبری، جهاد و روحیه جهادی آن چنان از اهمیتی برخوردار است که آن را با انقلابی گری برابر دانسته و حتی اصل و اساس شجره طیبه را مرهون آن می داند.

از آنجا که جهاد یکی از واجبات شریعت اسلام، عموم نظریه های مطرح شده توسط علمای اسلام، ناظر بر بعد نظامی آن است و بر این اساس مبادی فقی خود را ترسیم کرده اند؛ در حالی که جهاد معنایی گسترده تری دارد که شامل اقسام متعددی می شود. از جمله می توان به جهاد گفتاری، عملی و یا جهاد اقتصادی، سیاسی و فرهنگی اشاره کرد.

در این نوشتار، تلاش شده است تا از منظری نو و متفاوت به مفهوم جهاد نگریسته شود و بعد نقش آن در پیشبرد اهداف انقلاب از منظر مقام معظم رهبری مطرح شود؛ به همین منظور، ابتدا مروری بر معانی واژه جهاد داشته و سپس با بیان فرمایشات معظم له در رابطه با ضرورت و اهمیت جهاد و بیان اقسام آن و همچنین با برشمردن اهداف متعالی انقلاب، نقش کلیدی جهاد را در پیروزی انقلاب در تمام عرصه ها و برای دستیابی به اهداف خود بیان نموده است.

معنای لغوی

جهاد واژه ای عربی است که از دو ریشه و اصل گرفته شده است: یکی «جَهْد» به معنای طاقت و نیرو و دیگری «جُهْد» به معنای مشقت. جهاد مصدر دوم باب مفاعله است که اگر از ریشه اول یعنی «جَهْد» بدانیم به معنای عبور از مشکلات و سختی ها همراه با طیب خاطر و اگر از ریشه دوم یعنی «جُهْد» بدانیم به معنای به کار گرفتن تمام توان و قدرت خود در راستای هدف می باشد (بیژن کرمی میر عزیز، ۱۳۹۵، صص ۱۳۰-۱۳۱) که به نظر می رسد معنای دوم (به کار گرفتن تمام تلاش و قدرت خود در راستای هدف) مناسب ترین معنا برای جهاد است؛ زیرا این معنا تمام انواع و حالات جهاد را در برمی گیرد کما این که فرمایشات مقام معظم رهبری در مورد جهاد بر این معنا دلالت دارد. در فرهنگ لغت المنجد در ذیل کلمه ی «جاهد»، کلمه جهاد را معنا کرده و متذکر شده است که جهاد یعنی تمام تلاش خود را به کار بستن؛ البته جهاد را پیکار در راه خدا نیز معنا نموده است. (لویس معلوف، ج اول، ص ۲۲۴). برای واژه جهاد علاوه بر معانی مذکور، معانی دیگری نیز ذکر شده است. مثلا در فرهنگ دهخدا آمده است که جهاد یعنی زمین سخت و هموار، زمین بی گیاه (دهخدا) و یا در جای دیگر، چنین معنا کرده است: بخشایش آنچه در توان آدمی است از گفتار و کردار. (شرتوتی، ج ۱، ص ۱۴۵)

معنای اصطلاحی

واژه جهاد در عرصه های مختلف مورد استعمال قرار گرفته است لذا متناسب با عرف هر کدام از آنها، معانی متعددی برایش ذکر شده است که در این قسمت به آنها می پردازیم.

الف) جهاد در قرآن کریم:

واژه جهاد همراه با مشتقات خود، ۱۰۸ مرتبه در قرآن تکرار شده (و در ۴۱ آیه شریفه آمده است که از این تعداد، ۳۷ مورد آن به وجوه مختلف جهاد اشاره میکند. قرآن کریم جهاد را به سه صورت بیان می کند: گفتاری، عملی، مسلحانه (بیژن کرمی میر عزیز، ۱۳۹۵، ص ۱۳۱)

جهاد گفتاری:

جهاد گفتاری، بدین معناست که پیامبر و مسلمانان نه تنها وظیفه دارند که از خواسته های نامشروع کفار و منافقین اطاعت نکنند بلکه باید با بیان حقایق و معارف الهی حجت را بر آنان تمام کنند. نحوه مقابله پیامبر با کفار و منافقین، غلظت در گفتار و رفتار علیه آنان، اتمام حجت با بیان حقایق و معارف قرآنی از جمله مصادیق جهاد گفتاری است. اغلب مفسرین این نوع جهاد را جهاد کبیر می گویند. همانگونه که در آیه:

«فَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَجَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا» (فرقان/۵۲). پس کافران را [که انتظار دارند از ابلاغ وحی باز ایستی] فرمان میر و به وسیله این [قرآن] با آنان جهاد [ی فرهنگی و تبلیغی] کن.

به آن اشاره شده است. در این آیه، ضمیر «به» به شهادت سیاق آیات قبل، به قرآن بر می گردد؛ زیرا آیات قبل، پیرامون انکار حقایق و شبهه افکنی علیه حق از طرف کفار صحبت می کند و جهاد به وسیله قرآن با این معنا مناسب تر است. بنابراین معنای آیه چنین می شود که با قرآن با دشمنان جهاد کن یعنی معارف و حقایق قرآن را بر آنان بخوان و حجت را بر آنان تمام کن (طباطبایی، ج ۱۵، ص: ۲۲۸)، از طرفی این سوره مکی است و می دانیم دستور جهاد مسلحانه در مکه نازل نشده بود (مکارم شیرازی، ج ۱۵، ص: ۱۲۲)؛ لذا منظور از جهاد در این آیه، جهاد تبلیغی و گفتاری است نه مسلحانه.

جهاد مسلحانه:

این نوع جهاد، همان جنگ نظامی است که انسان برای دفاع از میهن خود یا بخاطر حفظ و حراست از جان و مال و ناموس خود در مقابل دشمنان متجاوز انجام می دهد. در قرآن کریم، آیاتی که در آن جهاد با مال و جان یا تعبیری همچون قتال آمده است به این نوع جهاد اشاره دارد (بیژن کرمی میر عزیز، ۱۳۹۵، ص ۱۳۱). همانگونه که قرآن می فرماید:

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعَدَأُ عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ (توبه/۱۱۱) یقیناً خدا از مؤمنان جانها و اموالشان را به بهای آنکه بهشت برای آنان باشد خریده؛ همان کسانی که در راه خدا پیکار می کنند، پس [دشمن را] می کشند و [خود در راه خدا] کشته می شوند [خدا آنان را] بر عهده خود در تورات و انجیل و قرآن [وعده بهشت داده است] وعده ای حق؛ و چه کسی به عهد و پیمانش از خدا وفادارتر است؟ پس [ای مؤمنان!] به این داد و ستدی که انجام داده اید، خوشحال و شاد باشید؛ و این است کامیابی بزرگ.

این آیه متذکر شده است که خداوند، اموال و جان های مومنان را که با جهاد در راه او از دست می دهند، می خرد و در عوض آن بهشت را به آنان ارزانی می دارد (مجمع البیان فی تفسیر القرآن، ج ۵، ص: ۱۱۳). قرار گرفتن این تعبیر در کنار لفظ «یقاتلون و یقتلون» بر جهاد و جنگ مسلحانه دلالت می کند (تفسیر احسن الحدیث، ج ۴، ص: ۳۱۷).

جهاد عملی

جهاد عملی نسبت به قسمت های مذکور معنای گسترده تری دارد و هر گونه تلاش و مجاهدتی را که در راستای عبادت حضرت حق یا اطاعت از فرامین الهی قرار بگیرد، شامل می شود. (بیژن کرمی میر عزیز، ۱۳۹۵، ۱۳۳) از آنجا که تمام اقسام جهاد نمونه بارز اطاعت از اوامر الهی است لذا می توان جهاد عملی را بر تمام اقسام جهاد، اطلاق کرد.

قرآن کریم در این باره می فرماید: وَ جَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَ... (حج/۷۸) در این آیه، جهاد معنای عام داشته و شامل هرگونه تلاش در راه خدا و در راستای اطاعت الهی می شود. (المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۱۴، ص: ۴۱۲)

به نظر می رسد روایت پیامبرکه می فرماید: «رجعنا من الجهاد الاصغر الى الجهاد الاكبر» بر همین معنا دلالت دارد. (صدر الدین شیرازی، ۱۳۸۳، ج ۱، ص ۲۳۲)

ب) جهاد در فقه

فقهها در کتب فقهی خود، بیشتر به مبارزه مسلحانه و مسایل مربوط به آن را عنوان (کتاب الجهاد) داده اند مانند شهید اول (عاملی، ۱۴۱۷، ص ۸۱) و مرحوم علامه حلی (حلی، ۱۴۰۸ ه ق، ج ۱، ص ۲۷۸) اما برخی دیگر از علما، عنوان (کتاب القتال) را بر آن مباحث عنوان کرده اند (طوسی، ۱۳۸۷ ه ق، ج ۷، ص ۲۶۲)؛ لذا از اینجا چنین بدست می آید که فقهها، جهاد را معادل قتال (مبارزه مسلحانه) میدانند.

در فقه و احکام شریعت، جهاد به دو بخش تقسیم می شود: جهاد ابتدایی و جهاد دفاعی. البته این تقسیم بندی در کتب فقهی متقدمین، صریحا ذکر نشده است؛ لذا فقهای متقدم احکام جهاد ابتدایی را به صورت مبسوط و در ذیل باب و عنوانی مشخص ولی احکام جهاد دفاعی را در ضمن ابواب و عناوین دیگری همچون مطرح کرده اند.

جهاد ابتدایی

بعد از شکل گیری حکومت اسلامی، مسلمانان وظیفه دارند معارف الهی را در جهان گسترش دهند تا پیروان ادیان دیگر، آزادانه و آگاهانه ندای بر حق اسلام را بشنوند و به آن لبیک گویند. حال اگر سران و حاکمان ممالک از این امر خطیر جلوگیری کنند و اجازه تبلیغ دین مبین اسلام را به مسلمانان ندهند، مسلمانان به حکم عقل و شرع موظف اند با آنان مبارزه کرده و موانع راه سعادت دیگران را از میان بردارند. در نهایت گروهی از مردم آن خطه با اختیار خود، دین اسلام را انتخاب کرده و مسلمان می شوند و گروهی دیگر بر دین خود باقی می مانند. به این نوع جنگ که سپاه اسلام، علیه حکومت های کفر و برای دعوت مردم مسضعف آن خطه به اسلام و توحید و برقراری عدالت بین آنان انجام می دهد، جهاد ابتدایی گویند. (سبحانی، ۲۰/۱۱/۹۲)

جهاد دفاعی

اهمیت و ضرورت جهاد

در منظومه دین، هر یک از دستورات دینی و مناسک عملی و عبادی دارای جایگاه و مرتبه ای از اهمیت می باشد. برخی از اعمال عبادی، دارای اهمیتی والاتر نسبت به دیگر اعمال عبادی هستند که در احیای امر دین و حفظ و حراست از دستتاوردهای مقدس دین مبین اسلام، نقشی کلیدی ایفا میکنند و برخی دیگر از اهمیت کم تری برخوردارند؛ هر چند هر یک در جای خود برای محقق شدن حقیقت اسلام ناب محمدی، لازم و ضروری هستند و نمی توان از آنها چشم پوشید. بر همین اساس است که در نسخه شفا بخش دین یعنی قرآن و همچنین در سیره و کلام نورانی پیشوایان دین به برخی از فرامین مقدس الهی توجه ویژه ای شده است و حضرات معصومین در عمل به آنها و نشر و مستقر کردن آنها در سراسر جهان اسلام اهتمام بیشتری داشته اند. از جمله مهمترین فرایض دین که همچون عمودی خیمه اسلام را مستحکم و استوار برپا می دارد، جهاد است. آری، جهاد یکی از نمونه های فروع دین محسوب می شود و نسبت به اصول دین در جایگاه و درجه پایین تری قرار دارد اما آن

چنان از اهمیتی برخوردار است که در روایات معصومین علیهم السلام، ستون دین معرفی شده است. در این رابطه مولای متقیان حضرت علی علیه السلام می فرماید: «جهاد ستون دین و راه روشن سعادت‌مندان است». (تیمی آمدی، ص: ۷۲، ۱۴۱۰ ق)

در قرآن کریم آیات متعددی وجود دارد که فضیلت و برتری جهاد را نسبت به اعمال دیگر دینی بیان می کند. قرآن کریم می فرماید: «أَجْعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ أَمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۗ لَأَيُّكُمْ عِنْدَ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ» (توبه/۱۹) آیا سیراب ساختن حاجیان و آباد کردن مسجد الحرام را همانند [کار] کسی پنداشته‌اید که به خدا و روز بازپسین ایمان آورده و در راه خدا جهاد می‌کند؟ [نه، این دو] نزد خدا یکسان نیستند، و خدا بیدادگران را هدایت نخواهد کرد. در این آیه، جهاد در راه خدا از خدمت به حجاج بیت الله الحرام و ساخت و آبادانی مسجد الحرام بالاتر و با فضیلت تر شمرده است؛ یا در آیه ۹۵ سوره نساء در فضیلت جهاد و مجاهدین نسبت به کسانی که از جهاد صرف نظر کرده و به اعمال عبادی دیگر می پردازند، آمده است: «لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولَى الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ ۗ فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً ۗ وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَى ۗ وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا» (۹۵/ نساء) مؤمنان خانه‌نشین که زیان‌دیده نیستند با آن مجاهدانی که با مال و جان خود در راه خدا جهاد می‌کنند یکسان نمی‌باشند. خداوند، کسانی را که با مال و جان خود جهاد می‌کنند به درجه‌ای بر خانه‌نشینان مزیت بخشیده، و همه را خدا وعده [پاداش] نیکو داده، و [الی] مجاهدان را بر خانه‌نشینان به پاداشی بزرگ، برتری بخشیده است؛

نظیر همین تعبیر در روایات ائمه اطهار نیز منعکس شده است. روایتی از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نقل شده است که می فرماید: «اعمال همه بندگان در مقایسه با ارزش جهاد مجاهدان در راه خدا نیست مگر به اندازه مقدار آبی که پرستویی دریایی با منقار خود از دریا برداشته است». (محمدی ری شهری، ج ۱، ص ۲۰۶، ۱۳۸۶). یا در جای دیگر، امیرالمومنین علیه السلام می فرماید: «همانا جهاد، شریف‌ترین کارها پس از اسلام است. جهاد، مایه پایداری دین است و پاداشی بزرگ دارد» (کلینی، ج ۵، ص ۳۷) این مطلب با صراحت بر این مطلب تاکید می کند که جهاد و اجر مجاهدین نسبت به اعمال دیگر از اهمیت بالاتری برخوردار است.

اهمیت و ضرورت جهاد از دیدگاه مقام معظم رهبری

در اندیشه مقام معظم رهبری جهاد و روحیه جهادی آن چنان از اهمیتی برخوردار است که آن را با انقلابی گری برابر دانسته و حتی اصل و اساس شجره طیبه انقلاب اسلامی را نیز مرهون جهاد همگانی و وحدت کلمه مردم مومن ایران می دانند (خامنه ای، بازخوانی بیانات رهبر انقلاب درباره فعالیت های جهادی، ۹۸/۵/۲۳).

ایشان پیشرفت انقلاب و باز شدن بن بست های پیش روی انقلاب را در گروهی کار جهادی و روحیه انقلابی می دانند و معتقدند عامل پیروزی انقلاب در تمام عرصه ها، حرکت جهادی تمام آحاد مردم است. چنانچه می فرماید: «ما هر جایی که به خدا تکیه کردیم، به نیروی مردم تکیه کردیم و حاضر به حرکت جهادی شدیم، پیروز شدیم؛ نگاه کنید شما از اول انقلاب تا حالا، هر جا ما مردم را آوردیم وسط کار، به نام خدا شروع کردیم و حرکتمان حرکت جهادی بود، ما در آنجا پیروز شدیم. در خود اصل انقلاب این اتفاق افتاد، مردم آمدند، مردم خیابانها را پر کردند، قشرهای مختلف مردم آمدند وسط میدان، و حرکت حرکت جهادی بود. در دفاع هشت ساله مردم آمدند وسط کار... ما پیروز شدیم؛ در همه‌ی موارد دیگری که مردم آمدند و خدای متعال بر زبان و دل مردم حاکم بود و کار کار جهادی بود، ما پیروز شدیم».

این فرمایش رهبر انقلاب با صراحت، اهمیت و جایگاه جهاد و روحیه جهادی را در پیشبرد اهداف انقلاب روشن می کند.

اقسام جهاد

مقام معظم رهبری، جهاد را مختص به جنگ نظامی نمی دانند. در این رابطه می فرمایند: «اما واقعیت قضیه این است؛ یعنی امروز در زمینه‌های مختلف - همان‌طور که عرض کردیم، هم در زمینه اقتصادی، هم در زمینه فرهنگی، هم در زمینه سیاسی - یک جنگی در کشور وجود دارد. وَ اِنْ اَخَا الْحَرَبِ الْاَرَقِ؛ (۴) کسی که اهل مبارزه است بیدار است؛ بعد فرمود: وَ مَنْ نَامَ لَمْ يَنْمَ عَنْهُ؛ (۵) اگر شما در جبهه خوابت برد، معنایش این نیست که طرف مقابل هم خوابش برده و او هم غافل است؛ اگر تو از او غافل شدی، نشانه‌ی این نیست که او هم از شما غافل است؛ نخیر، شما ممکن است خوابت ببرد، [اما] او بیدار باشد؛ این را باید توجه داشت؛ لذاست که عرصه عرصه‌ی مهمی است. (۹۴/۲/۱۴)، بیانات در دیدار اعضای ستاد کنگره‌ی بزرگداشت سه هزار شهید استان سمنان

اهداف انقلاب

اهداف انقلاب [عبارتند از]: حاکمیت دین خدا، آزادی، عدالت اجتماعی، رفاه عمومی، ریشه‌کنی فقر و جهل، مقاومت در برابر سیل بنیان‌کن فساد اخلاقی‌ای که از غرب به همه‌ی دنیا سرازیر شده که شما امروز دارید خصوصیاتش را می‌بینید

الف. آرمان‌های سیاسی

مهمترین آرمان‌های سیاسی انقلاب اسلامی عبارتند از:

۱. براندازی نظام سلطنتی و ایجاد حکومتی دینی و مستقل؛
۲. اداره امور کشور بر اساس شورا، دعوت به خیر و امر به معروف و نهی از منکر؛
۳. نفی هرگونه ستم‌گری، ستم‌کشی، سلطه‌گری و سلطه‌پذیری؛
۴. امنیت داخلی و نفی تفتیش عقاید، سانسور و تجسس مگر به حکم قانون؛
۵. آزادی نشریات، مطبوعات اجتماعات و راهپیمایی‌ها و تأمین آزادی‌های سیاسی و اجتماعی در حدود قانون؛
۶. اتکا به آرای عمومی در اداره کشور و مشارکت عامه مردم در تعیین سرنوشت خویش؛
۷. طرد کامل استعمار و جلوگیری از نفوذ اجانب؛
۸. محو هرگونه استبداد و خودکامگی و انحصار طلبی؛
۹. تقویت کامل بنیه دفاع ملی برای حفظ استقلال و تمامیت ارضی نظام اسلامی؛
۱۰. تنظیم سیاست خارجی کشور بر اساس معیارهای اسلام و تعهد بردارانه نسبت به همه مسلمانان و حمایت بی‌دریغ از مستضعفان جهان؛
۱۱. ایجاد روابط صلح آمیز متقابل با دول غیر محارب؛

۱۲. حمایت از مبارزه حق طلبانه مستضعفان در برابر مستکبران در هر نقطه از جهان، در عین خودداری کامل از هر گونه دخالت در امور داخلی ملت‌های دیگر؛ (قانون اساسی، اصول ۳، ۶، ۷، ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۷، ۱۵۲ و ۱۵۴)

ب. آرمان‌های فرهنگی و اجتماعی

مهمترین آرمان‌های فرهنگی و اجتماعی انقلاب اسلامی عبارتند از:

۱. ایجاد محیط مساعد برای رشد فضایل اخلاقی بر اساس ایمان و تقوا؛
۲. مبارزه با مظاهر فاسد و تباهی؛
۳. بالا بردن سطح آگاهی‌های عمومی با استفاده صحیح از مطبوعات و رسانه‌های گروهی؛
۴. آموزش و پرورش و تربیت بدنی رایگان برای همه در تمام سطوح و تسهیل و تعمیم آموزش عالی تا سرحد خودکفایی کشور؛
۵. تقویت روح بررسی و تتبع و ابتکار از طریق تأسیس مراکز تحقیق و تشویق محققان.

۶. رفع تبعیضات ناروا و ایجاد امکانات عادلانه برای عموم در زمینه‌های مادی و معنوی؛
  ۷. ایجاد نظام اداری صحیح و حذف تشکیلات غیر ضروری؛
  ۸. تأمین حقوق همه جانبه افراد و ایجاد امنیت قضایی عادلانه برای عموم و تساوی همه در برابر قانون؛
  ۹. توسعه و تحکیم برادری اسلامی و تعاون عمومی بین مردم؛
  ۱۰. تدوین قوانین و مقررات مدنی، جزایی، مالی، اقتصادی، اداری، فرهنگی، نظامی و سیاسی بر اساس موازین اسلامی؛
  ۱۱. برقراری حقوق مساوی برای مردم بدون توجه به قوم، قبیله، رنگ، نژاد و زبان؛
  ۱۲. برخورداری تأمین اجتماعی از نظر بازنشستگی، از کار افتادگی، بی‌سرپرستی، حوادث و سوانح و خدمات بهداشتی و درمانی و مراقبت‌های پزشکی به صورت بیمه و غیره؛
  ۱۳. آزادی‌های اجتماعی از جمله آزادی کار و حق دادخواهی برای هر فرد. (قانون اساسی)
- به موارد فوق می‌توان از بین بردن مراکز و مظاهر فساد در جامعه، برچیدن سفره ارتشا و تملق، احیای مفاهیم دینی هم چون جهاد و شهادت را نیز اضافه نمود.
- ج. آرمانهای اقتصادی
- هر چند انقلاب اسلامی، انقلابی صرفاً اقتصادی نبوده و به هیچ وجه با الگوهای مارکسیستی قابل تفسیر نمی‌باشد، در عین حال آرمانهای آن شامل ابعاد اقتصادی نیز می‌شود.
۱. جلوگیری از غارت بیت المال توسط خاندان شاهنشاهی و وابستگان آن؛
  ۲. حفظ ذخایر زیرزمینی؛
  ۳. تلاش در راه پیشرفت صنعتی و تکنولوژیک کشور از طریق برنامه ریزی اقتصادی، استفاده از علوم و فنون، تربیت افراد ماهر و...؛
  ۴. استقلال و خودکفایی اقتصادی؛
  ۵. تأمین خودکفایی در علوم و فنون، صنعت و کشاورزی؛
  ۶. پی‌ریزی اقتصادی صحیح و عادلانه بر طبق ضوابط اسلامی جهت ایجاد رفاه و رفع فقر و برطرف ساختن هر نوع محرومیت در زمینه‌های تغذیه، مسکن، کار بهداشتی و تعمیر بیمه؛
  ۷. ریشه‌کن کردن فقر و محرومیت؛
  ۸. تأمین نیازهای اساسی شامل مسکن، خوراک، پوشاک، بهداشت، درمان، آموزش و پرورش و امکانات لازم برای تشکیل خانواده؛
  ۹. تأمین شرایط برای اشتغال کامل؛
  ۱۰. تنظیم برنامه اقتصادی کشور به صورتی که شکل و محتوا و ساعات کار چنان باشد که هر فرد علاوه بر تلاش شغلی، فرصت و توان کافی برای خودسازی معنوی، سیاسی و اجتماعی و شرکت فعال در اداره کشور و افزایش مهارت و ابتکار داشته باشد؛
  ۱۱. عدم اجبار افراد به کار معین و جلوگیری از بهره‌کشی از کار دیگری؛
  ۱۲. منع اضرار به غیر، انحصار، احتکار و ربا؛
  ۱۳. منع اسراف و تبذیر؛
  ۱۴. جلوگیری از سلطه اقتصادی بیگانه بر اقتصاد کشور؛
  ۱۵. تأکید بر افزایش تولیدات کشاورزی، دامی و صنعتی؛
  ۱۶. عدالت اقتصادی و کم کردن فاصله طبقاتی؛
  ۱۷. رسیدگی به روستاهای کشور و محرومیت زدایی از آنها. (برگرفته از اصول ۳، ۳۱، ۴۳ قانون اساسی)

نتیجه گیری

با توجه به آنچه بیان شد، این نتیجه بدست می آید که از دیدگاه مقام معظم رهبری، جهاد دارای دو رکن اساسی است: یکی تلاش و جدیت و دیگری اینکه این تلاش در مبارزه با دشمن باشد که در غیر این دو صورت به آن، جهاد اطلاق نمی شود. جهاد رکن اساسی پیشرفت انقلاب و کلید تمام بن بست های پیش روی آن است و نقش کلیدی در رسیدن انقلاب به آرمان های والایش دارد.

منابع

- ۱- قرآن کریم.
- ۲- نهج البلاغه.
- ۳- کرمی میر عزیز، بیژن، معناشناسی واژه جهاد در قرآن کریم، مجله سراج منیر، شماره ۲۳، سال ۷، تابستان ۱۳۹۵ ه.ش.
- ۴- معلوف، لوپس، المنجد فی اللغة و الاعلام، جلد اول، چاپ سوم، انتشارات ایران، ۱۳۸۰ ه.ش.
- ۵- شرتونی، سعید، اقرب الموارد فی فصح الغریبه و الشواهد، جلد اول، مؤسسه النصر.
- ۶- طباطبایی، سید محمد حسین، المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۱۵، چاپ پنجم، قم، دفتر انتشارات اسلامی جامعه‌ی مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۷ ق.
- ۷- مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، ج ۱۵، چاپ اول، تهران، دار الکتب الإسلامیه، ۱۳۷۴ ش.
- ۸- طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان فی تفسیر القرآن، ج ۵، چاپ سوم، تهران، انتشارات ناصر خسرو، ۱۳۷۲ ش.
- ۹- قرشی، سید علی اکبر، تفسیر احسن الحدیث، ج ۴، چاپ سوم، تهران، بنیاد بعثت، ۱۳۷۷ ش.
- ۱۰- صدر الدین شیرازی، محمد بن ابراهیم، شرح أصول الکافی، ج ۱، چاپ اول، تهران، مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی، ۱۳۸۳ ه.ش.
- ۱۱- عاملی، شهید اول، محمد بن مکی، الدروس الشرعیة فی فقه الإمامیه، چاپ دوم، قم- ایران، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۴۱۷ ه.ق.
- ۱۲- حلی، محقق، نجم الدین، جعفر بن حسن، شرایع الاسلام فی مسائل الحلال والحرام، ج ۱، چاپ دوم، قم- ایران، مؤسسه اسماعیلیان، ۱۴۰۸ ه.ق.
- ۱۳- طوسی، ابو جعفر، محمد بن حسن، المبسوط فی فقه الإمامیه، ج ۷، چاپ سوم، تهران- ایران، المكتبة المرتضویة لإحياء الآثار الجعفریة، ۱۳۸۷ ه.ق.
- ۱۴- دانشنامه جهان اسلام، جلد ۱۱، ذیل مدخل جهاد از سیفالله صرّامی و سعید عدالت نژاد. بنیاد دایره المعارف اسلامی، ایران، از سال ۱۳۶۲.
- ۱۵- سبحانی، ناصر / مترجم: محمد حامدی، جهاد و مجاهده یعنی چه؟، [www. Eslake.com](http://www.Eslake.com)، سایت نوگرا، ۲۰/۱۱/۹۲.
- ۱۶- تمیمی آمدی، عبد الواحد بن محمد، غرر الحکم و درر الکلم، چاپ دوم، قم، دار الکتب الإسلامیه، ۱۴۱۰ ق.
- ۱۷- محمدی ری شهری، منتخب میزان الحکمه، ج اول، چاپ ششم، سازمان چاپ و نشر دارالحدیث، ۱۳۸۶.
- ۱۸- کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، الکافی (ط - الإسلامیه)، ج ۵، چاپ چهارم، تهران، دار الکتب الإسلامیه، ۱۴۰۷ ق.
- ۱۹- خامنه ای، سید علی، بازخوانی بیانات رهبر انقلاب درباره فعالیت های جهادی، ۹۸/۵/۲۳.
- ۲۰- خبرنگار تپ ۸۳ امام صادق (ع) - ویژه نامه انقلاب اسلامی (لوح فشرده پرسمان، اداره مشاوره نهاد رهبری، کد: ۱۰۰۱۲۹۹۷۵/۲).